

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ЕКОЛОГІЇ
КАФЕДРА ЛІСОВОГО ТА САДОВО-ПАРКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ГАЛУШКО БОГДАН АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 639.1.05 (477.42)

**ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В
УГІДЛЯХ ТОВ “КЛУБ “КСК”**

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 205 – ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО

ПОДАЄТЬСЯ НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Богдан ГАЛУШКО

Керівник роботи:

Бездітко Людмила Володимирівна

к. в. наук, доцент

Житомир - 2025

Висновок кафедри

за результатами попереднього захисту:

Протокол засідання кафедри лісового та садово-паркового господарства

№ _____ від «_____» _____ 2025 р.

Завідувач кафедри

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Сірук Юрій Вікторович
(прізвище, ім'я, по батькові)

«_____» _____ 2024 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **Галушко Богдан Анатолійович** захистив

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

АНОТАЦІЯ

Галушко Б. А. : Особливості ведення мисливського господарства в угіддях ТОВ “КЛУБ “КСК”. - Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 205 – Лісове господарство. – Поліський національний університет, Житомир, 2025.

У кваліфікаційній роботі проведено аналіз особливостей господарської діяльності Товариства з обмеженою відповідальністю «КЛУБ «КСК». Ґрунтовно досліджено видовий склад і структуру мисливської фауни, визначено чисельність основних видів та узагальнено практичний досвід ведення мисливського господарства щодо основних груп мисливських тварин.

Розраховано та обґрунтовано оптимальну чисельність і щільність популяцій, що дозволяє визначити раціональні підходи до використання мисливських ресурсів. Особливу увагу приділено оцінці результативності експлуатаційних і біотехнічних заходів, які впроваджуються в господарстві з метою збереження біорізноманіття та забезпечення сталого розвитку ТОВ «КЛУБ «КСК».

Ключові слова: мисливське господарство, популяція, ратичні тварини, чисельність, біотехнічні заходи

ANNOTATION

Galushko B. A.: Peculiarities of hunting management in the lands of LLC “CLUB “KSK”. - Qualification work printed as manuscript.

Qualification work for the master's degree in specialty 205 - Forestry. – Polissia National University, Zhytomyr, 2025.

The qualification work analyzed the features of the economic activities of the Limited Liability Company "CLUB "KSK". The species composition and structure of the hunting fauna were thoroughly studied, the number of main species was determined, and the practical experience of conducting a hunting economy regarding the main groups of hunting animals was summarized.

The optimal number and density of populations have been calculated and substantiated, which allows us to determine rational approaches to the use of hunting resources. Particular attention is paid to assessing the effectiveness of operational and biotechnical measures implemented in the farm to preserve biodiversity and ensure sustainable development of LLC "CLUB "KSK".

Key words: hunting, population, ratite animals, number, biotechnical measures

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. Оптимізація господарської діяльності у мисливських угіддях	9
РОЗДІЛ 2. Основні відомості про мисливське господарство ТОВ «КЛУБ «КСК» та опис методів дослідження	18
2.1. Місцезорештування та узагальнені відомості про діяльність ТОВ «КЛУБ «КСК»	18
2.2. Методи і матеріал виконання дослідження	22
Розділ 3. Результати проведених досліджень та їх аналіз	24
3.1. Типологія мисливських угідь ТОВ «КЛУБ «КСК»	24
3.2. Оцінка якості мисливських угідь ТОВ «КЛУБ «КСК»	25
3.3. Мисливська фауна угідь ТОВ «КЛУБ «КСК», її чисельність, стан експлуатації та охорони	29
3.4. Оптимальна ємність мисливських угідь ТОВ «КЛУБ «КСК»	31
3.5. Комплекс біотехнічних заходів у мисливських угіддях ТОВ «КЛУБ «КСК»	32
3.6. Комплекс біотехнічних заходів у мисливських угіддях ТОВ «КЛУБ «КСК»	33
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	39
ДОДАТКИ	44

ВСТУП

Актуальність теми. Мисливське господарство є важливою складовою сталого природокористування, адже поєднує збереження фауни, раціональне використання мисливських ресурсів та підтримання екологічної рівноваги. Сучасні умови розвитку лісових та мисливських екосистем вимагають науково обґрунтованого підходу до моніторингу стану тваринного світу, планування експлуатаційних заходів, а також впровадження ефективних біотехнічних заходів [36, 42].

Більшість мисливських господарств здійснює ведення господарської діяльності у межах угідь, що вирізняються різноманітністю лісових ландшафтів, наявністю водних об'єктів та умовно придатним середовищем для існування багатьох видів мисливської фауни. У зв'язку з цим важливо проаналізувати особливості ведення господарства на відведених територіях, визначити стан ресурсів, окреслити проблеми та сформулювати обґрунтовані рекомендації.

Метою даної роботи є вивчення особливостей ведення мисливського господарства в угіддях ТОВ «КЛУБ «КСК» з урахуванням існуючих господарських практик та обґрунтування шляхів їх удосконалення в умовах воєнного стану.

Завдання:

- провести всебічний аналіз особливостей ведення мисливського господарства в угіддях ТОВ «КЛУБ «КСК»;
- вивчити стан популяцій основних видів мисливських тварин та визначити тенденції їх чисельності і просторового розподілу;
- проаналізувати існуючі господарські практики у ведення мисливського господарства в угіддях ТОВ «КЛУБ «КСК» та їх ефективність;
- виявити чинники, що впливають на ведення мисливського господарства;

- сформулювати рекомендації для стійкого розвитку мисливського господарства та раціонального використання мисливських ресурсів в умовах воєнного стану.

Об'єкт дослідження: мисливські ресурси ТОВ «КЛУБ «КСК» та комплекс заходів із ведення мисливського господарства.

Предмет дослідження: мисливсько-господарської діяльності в угіддях ТОВ «Клуб «КСК»; підходи до раціонального використання й відтворення мисливських тварин.

Методи досліджень: мисливсько-господарські методи (типологічна характеристика мисливських угідь для існування мисливської фауни); статистичні методи (кількісна обробка та узагальнення зібраної інформації); польові зоологічні методи (встановлення реальної чисельності та просторового розміщення тварин шляхом облікових робіт і візуальних спостережень); порівняльно-аналітичні методи (інтерпретація отриманих даних).

Список публікацій автора за темою досліджень:

1. **Галушко Б. О.** Основні біотехнічні заходи в мисливських угіддях ТОВ «КЛУБ «КСК». Ліс, наука, молодь : матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф. Житомир: Поліський національний університет, 2025. С. 37-38.

2. Регулювання чисельності хижих тварин у мисливських господарствах / **Галушко Б.А.**, Гльоза О.М., Коленчак В.В., Комінарець О.Г., Сорока А.В. // Мисливське господарство: Традиції. Досвід. Нові горизонти: матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції. Житомир, 2025. С. 71-72.

3. Сучасні виклики та тенденції розвитку мисливського господарства в Україні / Гльоза О.М., **Галушко Б.А.**, Комінарець О.Г., Коленчак В.В., Сорока А.В. // Мисливське господарство: Традиції. Досвід. Нові горизонти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Житомир, 2025. С. 73-74.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні узагальнених матеріалів досліджень для раціонального використання і відтворення мисливських ресурсів, а також при обґрунтуванні обсягів добування окремих видів мисливських тварин; впроваджувати у практику управління мисливськими угіддями з метою підвищення ефективності контролю за чисельністю популяцій, поліпшення біотехнічних заходів та забезпечення сталого функціонування мисливського господарства в сучасних умовах.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота викладена на 43 сторінці та оформлена відповідно до встановлених вимог. У роботі наведено 1 рисунок, 17 таблиць, а також список використаних джерел літератури, що налічує 43 найменувань.

РОЗДІЛ 1. Оптимізація господарської діяльності у мисливських угіддях

Мисливське господарство є специфічною формою людської діяльності, що функціонує у тісному взаємозв'язку з лісовим виробництвом. Збереження, відтворення та раціональне використання цих ресурсів є ключовими складовими екологічної політики, спрямованої на сталий розвиток мисливського господарства [26, 37].

Вивчення взаємозв'язків між мисливською фауною та іншими компонентами лісових екосистем створює науково обґрунтовані передумови для ефективного планування та управління ресурсами, забезпечуючи баланс між економічною вигодою, охороною природи та підтриманням біорізноманіття [12].

Ефективність ведення мисливського господарства насамперед залежить від збереження біорізноманіття, раціонального використання ресурсів тваринного світу та дотримання екологічних, економічних і правових норм. У сучасних умовах, коли зростає антропогенний тиск, а ведення лісового та мисливського господарства ускладнюється воєнними діями, особливої актуальності набуває питання оптимізації господарської діяльності в мисливських угіддях [6, 11, 23].

Мисливські угіддя є складними природно-територіальними системами, у межах яких здійснюється поєднання природних процесів із господарським впливом людини [10, 27].

Саме тому, оптимізація передбачає вдосконалення системи управління угіддями, поліпшення якості місць існування, впровадження обґрунтованих норм добування та формування стабільних популяцій мисливських видів фауни. Важливим чинником у веденні господарської діяльності є комплексний моніторинг, який охоплює аналіз чисельності, структури та стану популяцій диких тварин, а також оцінку середовища їх існування. На основі отриманих

даних визначаються нормовані ліміти відстрілу, обсяги біотехнічних заходів та охорона угідь [4, 5, 13, 17, 29].

Серед ключових напрямів оптимізації господарської діяльності слід виокремити: раціональне використання мисливських ресурсів, проведення біотехнічних заходів, охорона мисливських угідь, ведення моніторингу та науковий супровід, а ефективне господарювання можливе лише за умов виконання норм Закону України «Про мисливське господарство та полювання» [30].

Варто зазначити, раціональне використання мисливських ресурсів передбачає суворе дотримання принципів сталого природокористування, що включає визначення науково обґрунтованих лімітів добування, недопущення надмірного відстрілу та ефективну протидію браконьєрству. Значну роль в цьому відіграють математико-статистичних методів, які дають змогу прогнозувати зміни чисельності та структури популяцій у майбутньому [32, 35].

Проведені дослідження стану мисливських угідь та популяцій основних видів диких тварин дають змогу здійснити комплексну оцінку можливостей їх раціонального використання. Отримані результати свідчать, що чисельність, щільність та структура досліджених популяцій здебільшого відповідають екологічній місткості угідь, що дозволяє формувати науково обґрунтовані рекомендації щодо подальшого добування та охорони мисливських ресурсів [42].

Наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних авторів підкреслюють, що ефективне ведення мисливського господарства можливе лише за умови врахування комплексу показників стану мисливських тварин і якості їхніх біотопів. Деякі автори вказують, що одним із визначальних критеріїв раціонального використання є підтримання чисельності диких тварин на рівні, який відповідає екологічній місткості угідь [4, 7, 17, 20].

За результатами проведених облікових робіт встановлено, що популяції основних видів мають стабільну тенденцію до відтворення, а показники природного приросту перебувають на рівні, достатньому для часткового вилучення без ризику депопуляції. Більшість науковці зазначають, що важливою умовою сталого використання мисливських ресурсів є збереження правильної статеві-вікової структури популяцій. Оскільки, дисбаланс – надмірне вилучення дорослих самців, зменшення частки молодняка або самок репродуктивного віку призводить до зниження показників відтворення та порушення соціальної структури виду [18].

Наприклад, у мисливських угіддях Закарпаття застосовується підхід, за якого відстріл трофейних самців оленя благородного не перевищує 30 % від загальної кількості вилучених тварин. Решта припадає на молодняк та особин із низькими селекційними характеристиками. Така практика сприяє формуванню міцних і генетично стабільних популяцій [15].

Подібний підхід використовують і в Чехії, де обов'язковим є вилучення так званих «селекційних» самців – тих, що мають недостатньо розвинені роги або порушення форми трофея. Це дає змогу покращувати загальний генофонд популяцій копитних видів [14].

Оцінка якості біотопів і кормової бази показує, що території мисливських господарств забезпечені природними та штучно створеними кормовими ресурсами, а проведення біотехнічних заходів позитивно вплинуло на виживаність молодняка та загальну продуктивність угідь. Відсутність різких коливань чисельності тварин протягом року підтверджує достатність кормів та належну охорону території [39].

Варто зазначити, що ефективний контроль і охорона також є складовими раціонального використання мисливських ресурсів. У деяких українських господарствах активно застосовують фотопастки, які дозволяють фіксувати

переміщення тварин і виявляти порушення режиму охорони. Прикладом успішної практики є використання систем GPS-моніторингу для патрулювання єгерськими службами, що дозволяє оперативно реагувати на випадки браконьєрства [24].

У країнах Скандинавії застосовується ще один ефективний метод – електронний облік добутої дичини в режимі реального часу, що мінімізує зловживання та забезпечує прозорість охоронних заходів [9, 41].

Деякі автори наголошують, що раціональне добування має базуватися на селекційних принципах, які передбачають вилучення переважно слабких або хворих особин, що сприяє підвищенню генетичної стійкості популяції.

У практиці багатьох господарств ЄС обов'язковим є щорічне коригування лімітів відповідно до результатів обліків, що забезпечує адаптивне управління ресурсами. Зокрема Німеччині та Польщі, ліміти відстрілу копитних видів встановлюють, виходячи з річного приросту, який становить у середньому 20-30 %. Це дозволяє забезпечувати стабільний стан популяцій без ризику їх депопуляції [9, 41].

Наприклад, у практиці українських лісових господарств, для кабана дикого рекомендований відстріл становить 15-20 % від загальної чисельності на початок сезону, що відповідає біологічним можливостям виду та природному приросту; для зайця-русака – лише 10-15 %, оскільки вид є вразливим до кліматичних чинників та хвороб; для лисиці звичайної часто встановлюють більш високі ліміти як для регуляції чисельності так, і для зменшення впливу на дрібну дичину [18].

Крім цього, підкреслюється важливість багаторічного моніторингу, що дає можливість коригувати ліміти добування залежно від кліматичних умов, якості кормової бази та антропогенного впливу [33, 40].

Загальновідомо, що оптимізація господарства неможлива без цілеспрямованого поліпшення умов існування мисливських тварин. До таких заходів належать: облаштування годівниць і солонців, підсадження кормових рослин, створення укриттів, регулювання густоти лісу та догляд за місцями відгодівлі [8, 22].

Антропогенний вплив на природні екосистеми є одним із ключових чинників, що визначають сучасний стан диких популяцій та умови їх існування. Діяльність людини, зокрема лісозаготівлі, рекреаційне навантаження, військові дії та транспортна активність, суттєво змінює природні біотопи, що відображається на поведінці, міграційних маршрутах та чисельності диких тварин [1].

Лісозаготівлі є одним із найбільш вагомих чинників антропогенного впливу на лісові екосистеми. Вирубування насаджень змінює структуру біотопів, знижує площу укриттів і кормову базу для диких тварин. У результаті тварини вимушені змінювати ареали, переміщуючись у менш порушені ділянки. Крім цього, зростає конкуренція за ресурси, що може призводити до зниження виживаності молодняка, а також порушуються міграційні шляхи, особливо для ратичних, які уникають відкритих вирубок і техніки.

У наукових джерелах зазначено, що інтенсивні суцільні вирубування можуть призводити до локального зменшення чисельності косулі європейської та оленя благородного на 20-40 % упродовж 3–5 років.

У багатьох регіонах України, особливо в умовах воєнного стану, інтенсивність антропогенного тиску значно зросла, що потребує глибокого аналізу та врахування у веденні мисливського господарства [2].

Військові дії стали одним із найсильніших факторів антропогенного тиску на тваринний світ. У зоні бойових дій і на прилеглих територіях спостерігаються: масове порушення природних ландшафтів через вибухи, техніку та пожежі;

порушення ареалів і міграційних маршрутів унаслідок шуму та присутності військової інфраструктури; стресові реакції, що пригнічують репродуктивну функцію; гибель тварин від вибухонебезпечних предметів; заселення тваринами залишених людьми територій із подальшим швидким коливанням чисельності. Дослідження показують, що під час активних бойових дій тварини можуть змінювати територію проживання на 10–30 км, а чисельність окремих видів (наприклад, кабана дикого) різко знижується [2].

Антропогенний тиск має кумулятивний ефект на мисливське господарство. Комбінація лісозаготівель, рекреації, транспортного навантаження та воєнних дій зменшують чисельність основних мисливських видів (ратичних тварин), спричиняють міграцію тварин у сусідні менш порушені території мисливських угідь, знижують біологічну продуктивність угідь, і в цілому ускладнюють ведення мисливського господарства. Такий комплексний тиск потребує адаптивного управління, зокрема створення зон спокою, обмеження доступу в періоди розмноження, регулювання рекреаційного навантаження та посилення охорони мисливських угідь [1].

Таким чином, у мисливських господарствах біотехнічні заходи мають бути адаптовані до конкретних видів мисливських тварин, що мешкають в угіддях [8, 22].

Наукові публікації засвідчують про систематичне проведення біотехнічних заходів, які суттєво підвищує виживаність молодняка та сприятливо впливає на загальний стан популяцій. Також, у результаті впровадження зазначених заходів забезпечується підтримання екологічної рівноваги, зростання продуктивності угідь, підвищення якості трофейних ресурсів та збалансований розвиток мисливського господарства. Оптимізація господарської діяльності сприяє не лише збереженню популяцій диких тварин, а й забезпечує раціональне,

науково обґрунтоване використання природних ресурсів у довгостроковій перспективі [8, 22].

Приклади з практики європейських і українських мисливських господарств підтверджують, що оптимізація господарської діяльності у мисливських угіддях є комплексним процесом, який включає регулювання чисельності тварин, підтримання статеві-вікової структури популяцій, впровадження біотехнічних заходів і забезпечення належної охорони угідь. Використання таких підходів дає змогу зберегти природні популяції та забезпечити їх стабільний розвиток у довгостроковій перспективі.

РОЗДІЛ 2. Основні відомості про мисливське господарство ТОВ “КЛУБ “КСК” та опис методів дослідження

2.1. Місце розташування та узагальнені відомості про діяльність ТОВ «КЛУБ «КСК»

Мисливське господарство ТОВ «КЛУБ «КСК» було засноване у 2010 році й функціонує в межах мисливських угідь Радомишльського району Житомирської області, що раніше перебували у користуванні ДП «Радомишльське лісомисливське господарство». До його структури входять квартали єгерських обходів чотирьох лісництв, що формують єдину просторово-організаційну систему ведення мисливського господарства (табл. 2.1., рис. 2.1).

Загальна площа угідь, переданих у користування ТОВ «КЛУБ «КСК», становить 19859,5 га [31].

Таблиця 2.1.

Територіальна структура земель ТОВ «КЛУБ «КСК» за основними землекористувачами

Назва лісництва	Кwartали	Площа, га
Білківське	1-114	6590,9
Кримоцьке	1-75	4190,4
Поташнянське	1-78	4946,5
Радомишльське	4-74	4131,2
Всього:		19859,5

Така територія забезпечує існування видів мисливської фауни і створює умови для впровадження комплексних заходів із охорони, відтворення та раціонального використання мисливських ресурсів.

Рис. 2.1. Місце розташування «КЛУБ «КСК»

Територія, на якій розташоване ТОВ «КЛУБ «КСК», належить до Східноєвропейської провінції широколистяних лісів, що є частиною Європейської широколистяної природної зони. У відповідності до лісомисливського районування, господарство включено до Поліської лісомисливської зони, яка характеризується поєднанням мішаних та широколистяних лісів, різноманіттям типів лісорослинних умов та сприятливими екологічними передумовами для існування мисливської фауни.

Радомисльський район Житомирської області розташований у межах атлантико-континентальної кліматичної області. Для цього регіону притаманний помірно континентальний клімат із підвищеною вологістю та достатнім

тепловим забезпеченням. Тому, зимовий період зазвичай проходить без значного пониження температурних показників, а з частими відлигами та нестійким сніговим покривом, тоді як літо характеризується теплими температурами і не частими опадами. Такі кліматичні особливості сприяють формуванню сприятливих умов для ведення мисливського господарства, підтримання та успішного відтворення основних видів мисливських тварин.

У межах мисливського господарства протягом холодного періоду року переважають повітряні потоки західного напрямку, які значною мірою визначають загальний характер погоди та температурний режим. Навесні ситуація змінюється домінуванням північно-західних і південно-східних вітрів, що спричиняють часті коливання вологості й температури. У літні місяці найбільш стабільними залишаються західні та північно-західні вітри, які приносять помірні маси повітря та забезпечують відносно сприятливі кліматичні умови. Восени знову посилюється вплив західних і південно-східних потоків, що часто супроводжується різкими змінами погоди.

Місцевість вирізняється наявністю невисоких підвищень та незначних понижень рельєфу. Таке поєднання природних чинників сприяє формуванню сприятливих умов для існування мисливської фауни, розвитку рослинності та підтримання екологічної рівноваги в межах господарства.

Середня абсолютна висота території становить близько 150 м над рівнем моря. У ґрунтовому покриві переважають дерново-слабопідзолисті, піщані та глинисто-піщані ґрунти, на які припадає приблизно 83,7% площі мисливського господарства. Угіддя розташовані в зоні достатнього природного зволоження, однак у окремі періоди року спостерігаються епізоди нестачі вологи, що може впливати на стан рослинності та зменшення кормової бази для ратичних тварин.

Територія ТОВ «Клуб «КСК» належить до басейну річки Тетерів. Рівень заболоченості тут невисокий, а ґрунтові води залягають на різній глибині – від

0,5 до 5 метрів, що зумовлює неоднорідність вологості ґрунтів та формує специфічні умови для розвитку рослинних угруповань і проживання дикої фауни.

Структурний поділ території ТОВ «КЛУБ «КСК» на єгерські обходи та відтворювальні ділянки

Для раціонального використання мисливських угідь, належного виконання біотехнічних заходів та організації мисливсько-господарської діяльності територія господарства поділена на єгерські обходи та спеціально визначені відтворювальні ділянки. Межі цих обходів окреслені квартальними просіками та чітко встановленими розмежувальними лініями, що легко ідентифікуються в польових умовах і забезпечують упорядкованість територіального поділу.

Угіддя ТОВ «КЛУБ «КСК» структуровані на п'ять єгерських обходів (табл. 2.2.), за кожним з яких закріплений один єгер, відповідальний за ведення мисливського господарства на визначеній площі, що становить від 2771,2 га до 4713,9 га обходу. Єгерські обходи формуються на основі існуючих лісництв, тому їх площа повністю відповідає вимогам статті 29 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», згідно з якими один обхід не повинен перевищувати 5000 га лісових та 10000 га польових або водно-болотних угідь.

Такий поділ забезпечує можливість ефективно планувати та виконувати природоохоронні й господарські заходи, спрямовані на підвищення чисельності мисливської фауни, оптимізацію їх добування та збереження маточного поголів'я, що є ключовим для відтворення популяцій основних видів диких тварин.

Таблиця 2.2.

**Територіальна структура угідь ТОВ «КЛУБ «КСК» за єгерськими
обходами**

№ обходу	Місцезнаходження	Площа в лісництві, га	Сумарна площа, га
1	Кримоцьке лісництво ДП «Радомишльське ЛМГ» (кв. кв. 1-75)	4190,4	4713,9
	Білківське лісництво ДП «Радомишльське ЛМГ» (кв. кв. 1-3, 6-8, 15-17)	523,0	
2	Білківське лісництво ДП «Радомишльське ЛМГ» (кв. кв. 4, 5, 9-14, 18-22, 32-37, 47-53, 58-63, 64-70, 112-113)	2489,0	4144,2
	Радомишльське лісництво ДП «Радомишльське ЛМГ» (кв. кв. 4-17, 22-28, 37-40, 50-52)	1655,2	
3	Білківське лісництво ДП «Радомишльське ЛМГ» (кв. кв. 23-31, 38-46, 54-57, 71-111, 114)	3578,9	3578,9
4	Радомишльське лісництво ДП «Радомишльське ЛМГ» (кв. кв. 18-21, 29-36, 41-49, 53-75)	2476,0	4651,3
	Поташнянське лісництво ДП «Радомишльське ЛМГ» (кв. кв. 1-16, 23-30, 39-46, 54-57)	2175,3	
5	Поташнянське лісництво ДП «Радомишльське ЛМГ» (кв. кв. 1-16, 23-30, 39-46, 54-57)	2771,2	2771,2
Разом: 19859,5 га			

Поділ мисливських угідь ТОВ «КЛУБ «КСК» на відтворювальні ділянки

Слід підкреслити, що загальна площа мисливського господарства становить 19859,5 га. Відповідно до статті 27 Закону України «Про мисливське

господарство та полювання», господарство зобов'язане виділяти під відтворювальні ділянки щонайменше 20% території, надаючи перевагу угіддям із найкращими кормовими та захисними характеристиками [30].

У ході планування та виконання мисливськоупорядних робіт було визначено і відведено 4946,5 га угідь, що становить 24,9% від загальної площі ТОВ «КЛУБ «КСК» (табл. 2.3.). Це свідчить про належний рівень організації господарювання та забезпечення оптимальних умов для відтворення мисливської фауни.

Таблиця 2.3.

Розміщення відтворювальних ділянок в угіддях ТОВ «КЛУБ «КСК»

Назва	Власник угідь	Загальна площа, га
Товариство з обмеженою відповідальністю «КЛУБ «КСК»	Поташнянське лісництво ДП «Радомишльське ЛМГ» (кв. кв. 1-78)	4946,5
Всього: 4946,5 га		

На території мисливських угідь ТОВ «КЛУБ «КСК» розташовано п'ять об'єктів природно-заповідного фонду, які не включені до мисливських угідь, що передаються для користувачів (табл. 2.4).

Господарська діяльність ТОВ «КЛУБ «КСК» здійснюється відповідно до чинного законодавства України, зокрема Законів України «Про тваринний світ», «Про мисливське господарство та полювання», «Про природно-заповідний фонд України», а також відповідних підзаконних нормативних актів і регламентів. Це забезпечує раціональне ведення мисливського господарства, охорону та збереження популяцій диких тварин, а також дотримання правил використання природних ресурсів, що сприяє сталому розвитку територій та збереженню біорізноманіття.

Таблиця 2.4.

**Природно-заповідні території в межах мисливських угідь
ТОВ «КЛУБ «КСК»**

Назва території	Категорія ПЗТ	Площа, га	Географічне розташування	Цільове призначення
«Криниченька»	Памятка природи	0,1	Поташнянське лісництво (кв. 5)	Охорона 4-х дубів віком 570 років
«Берви»	Ботанічний заказник	402	Поташнянське лісництво (кв. кв. 46-49, 60-62)	Збереження чисельності сону малого та конвалії травневої
«Гута»	Лісовий заказник	77	Радомишльське лісництво (кв. кв. 49-51)	Генетичного фонду корабельного гаю XIX ст.
«Радомишльський»	Лісовий заказник	166,4	Радомишльське лісництво (кв. кв. 7, 11-13, 24- 25)	Генетичного фонду корабельного гаю XIX ст.
«Раївка»	Ландшафтний заказник	206,5	Білківське лісництво (кв. кв. 90-95, 98)	Генетичного фонду корабельного гаю XIX ст.

2.2. Методи і матеріал виконання дослідження

Дослідження охоплює особливості ведення мисливського господарства ТОВ «КЛУБ «КСК», з урахуванням умов воєнного стану. Аналіз структури мисливських угідь здійснювали із використанням таблиці «Класифікація мисливських угідь за класом бонітету в межах природних зон» згідно з Настанови з упорядкування мисливських угідь (2002) [25]. Для визначення структури угідь використовували матеріали мисливського впорядкування, лісовпорядкування та землевпорядкування.

Типологія угідь та їх бонітування стали ключовою основою для встановлення особливостей структури мисливських територій.

Дослідження здійснювали із застосуванням загальнонаукових методів. Під час оцінювання стану популяції основних видів мисливських тварин, проводили порівняння облікових показників та визначали чинники, що здатні впливати на динаміку популяцій. Зокрема, враховували тип і структуру угідь, рівень антропогенного навантаження та наявні ризики для тварин [3, 21, 28, 34].

РОЗДІЛ 3. Результати проведених досліджень та їх аналіз

3.1. Типологія мисливських угідь ТОВ «КЛУБ «КСК»

У таблиці 3.1., представлено розподіл площі мисливського господарства ТОВ «КЛУБ «КСК» за типами мисливських угідь. Мисливське господарство розташоване на землях держаного лісового фонду. Мисливські угіддя розподілені на: лісові угіддя, що складають 98% території господарства, змішаний ліс – 35,29%, хвойний ліс – 46,58% (близько половини території господарства), хвойний ліс (ялина) – 0,24%, листяний – 11,89%. Орні землі становлять – 0,51%, луки – 1,72%, болота – 2,37%, водойми – 0,06% від загальної кількості угідь, що надані у користування. Непридатні угіддя для ведення мисливського господарства (інші землі) становлять – 1,7%.

Таблиця 3.1.

Розподіл площі ТОВ «КЛУБ «КСК» за типами мисливських угідь

Типи мисливських угідь	Площа	
	га	%
Хвойний ліс	9250,3	46,58
Хвойний ліс (ялина)	46,7	0,24
Листяний ліс	2361,2	11,89
Змішаний ліс	7009,0	35,29
Чагарники	-	-
Орні землі	30,7	0,15
Луки	341,8	1,72
Болота	470,8	2,37
Водойми	12,0	0,06
Разом	19522,5	98,3
Інші землі	337,0	1,7
Всього	19859,5	100

Типи мисливських угідь	Площа, га	Види тварин				
		Лось				
		I	II	III	IV	V
Хвойний ліс	9250,3	485,4	3383,2	1873,6	-	3508,1
Хвойний ліс (ялина)	46,7	-	35,6	11,1	-	-
Листяний ліс	2361,2	955	676,8	459,5	3,8	266,1
Змішаний ліс	7009,0	1264,9	4001,6	-	1697,7	44,8
Болота	470,8	-	185,1	-	285,7	-
Разом	19138,0	2705,3	8282,3	2344,2	1987,2	3819,0
%	100	14,1	43,3	12,2	10,4	20
Середній бонітет: 2,79						

У цілому структура угідь забезпечує сприятливі умови для існування та відтворення лося. Для оленя та козулі тут сформовані вкрай вигідні умови існування (табл. 3.3), оскільки територія переважно представлена лісовим фондом, що є оптимальним середовищем для ратичних тварин. Варто підкреслити, що в господарстві мешкає популяція оленя чисельністю 205 особин, що дає можливість використовувати цей вид як один із основних об'єктів мисливської фауни.

Таблиця 3.3.

Розподіл придатних для оленя мисливських угідь за бонітетами

Типи мисливських угідь	Площа, га	Види тварин				
		Олень				
		I	II	III	IV	V
Хвойний ліс	9250,3	-	485,4	5256,8	3508,1	-
Хвойний ліс (ялина)	46,7	-	-	46,7	-	-
Листяний ліс	2361,2	-	1631,8	459,5	3,8	266,1
Змішаний ліс	7009,0	1019,4	245,5	4001,6	1742,5	-
Орні землі	30,7	-	-	30,7	-	-
Луки	341,8	-	-	-	341,8	-
Болота	470,8	-	-	-	470,8	-
Разом	19510,5	1019,4	2362,7	9795,3	6067	266,1
%	100	5,2	12,1	50,2	31,1	1,4
Середній бонітет: 3,11						

Для козулі європейської за наявної структури мисливських угідь більша частина території належить до II і III класів бонітету (табл. 3.4.). Захисні й кормові властивості угідь є достатньо придатними для цього виду, що дозволяє господарству розглядати козулю, як один із основних видів мисливської фауни.

Як свідчать дані таблиці 3.5., у межах мисливських угідь для кабана: 11,5% площ характеризуються добрими, 24,1 % - середніми, а 60,7% - поганими кормовими та захисними властивостями. За такої структури мисливських угідь чисельність популяції кабана дикого в ТОВ «КЛУБ «КСК» становить 180 особин.

Експлуатація зайця русака у господарстві можлива, проте мисливські угіддя не забезпечують належних умов для його існування. Тому необхідно регулярно здійснювати біотехнічні заходи, спрямовані на підтримання стабільної чисельності виду. За наявної структури угідь: 56 % територій мають незадовільні характеристики для існування зайця, а 29,9 % - середні (табл. 3.6.). Господарство переважно охоплює лісові площі. Однак завдяки наявності навколо господарства орних земель, луків та сільськогосподарських угідь, чисельність популяції зайця тут утримується на середньому рівні – близько 310 особин. Така структура угідь дозволяє здійснювати його експлуатацію.

Таблиця 3.6.

Розподіл придатних для зайця-русака угідь за бонітетами

Типи мисливських угідь	Площа, га	Види тварин				
		Зяць-русак				
		I	II	III	IV	V
Хвойний ліс	2618,3	5,1	7,1	753,2	1852,9	-
Хвойний ліс (ялина)	1	-	1	-	-	-
Листяний ліс	802,8	205,8	28,8	201,1	367,1	-
Змішаний ліс	1771,7	265,8	3,5	617,2	885,2	-
Орні землі	30,7	-	30,7	-	-	-
Луки	152,6	-	152,6	-	-	-
Болота	164,0	-	-	87,9	-	76,1
Разом	5541,1	476,7	223,7	1659,4	3105,2	76,1
%	100	8,6	4,1	29,9	56	1,4
Середній бонітет: 3,38						

На підставі наведених даних можна дійти висновку, що мисливські угіддя ТОВ «КЛУБ «КСК» у цілому вирізняються сприятливими кормовими та захисними властивостями і є придатними для ефективного ведення мисливського господарства.

3.3. Мисливська фауна угідь ТОВ «КЛУБ «КСК», її чисельність, стан експлуатації та охорони

Географічне розташування та кліматичні умови мисливських угідь ТОВ «КЛУБ «КСК» створюють сприятливе середовище для існування й поширення широкого спектра мисливської фауни. Тут мешкають різні види копитних (лось, олень, кабан дикий, козуля), хутрових звірів (заєць, лисиця, бобер, білка, єнотовидний собака, борсук, куниця лісова), а також 370 види птахів, серед яких слуква лісова, боранець, припутень, горлиця, крижень, перепілка, чирянка велика й мала, курочка водяна, лиска та норець великий тощо.

Хоча в угіддях представлений широкий перелік мисливських тварин, нині основними об'єктами ведення мисливського господарства залишаються лось, олень, козуля, дикий кабан, заєць, а також хижі види – лисиця та куниця лісова.

Таблиця 3.7., містить дані про чисельність основних видів мисливських тварин в угіддях ТОВ «КЛУБ «КСК».

Щороку в мисливських угіддях ТОВ «КЛУБ «КСК» реалізується комплекс заходів, спрямованих на поліпшення середовища існування диких мисливських тварин та їх захист. Головною метою цих заходів є збільшення чисельності мисливських видів і створення кращих умов для добування.

Мисливське господарство не може ефективно функціонувати без достовірної інформації щодо чисельності мисливської фауни в угіддях. Незважаючи на обмеження, запроваджені в умовах воєнного стану в Україні, користувачі мисливських угідь зобов'язані щорічно проводити облік ратичних, хутрових звірів та пернатої дичини дозволеними та доступними методами. Цей облік здійснюється для визначення видового складу, місць проживання та міграцій тварин, їх чисельності в різних угіддях та територіального розподілу.

Протягом 2021-2024 років чисельність ратичних у мисливських угіддях змінювалась не суттєво. Популяція лося та кабана демонструвала поступове

зростання, тоді як чисельність оленя зменшувалася. Популяція козулі залишається відносно стабільною. Під час облікових робіт на території єгерських обходів було встановлено чисельність ратичних тварин, яка забезпечує можливість їх раціонального добування та підтримання оптимального рівня популяцій у межах угідь.

Чисельність лисиці помітно зросла, що пов'язано із заборонаю полювання в умовах воєнних дій. Популяція бобра та куниці лісової майже не змінювались, зберігаючи стабільні показники (табл. 3.7). Слід зазначити, що початок зростання популяцій співпав з окупації територій Чорнобильської зони та регулярних обстрілів Київщини. Через інтенсивні обстріли та підвищене шумове навантаження мисливська фауна залишала звичні місця існування та мігрувала до районів Житомирщини, переміщуючись у сусідні мисливські угіддя.

Таблиця 3.7

**Чисельність основних видів мисливської фауни в угіддях
ТОВ «КЛУБ «КСК»**

Види мисливських тварин	Роки			
	2021	2022	2023	2024
Лось	10	11	11	12
Олень	217	215	210	205
Козуля	295	290	288	300
Кабан	157	150	163	180
Заєць	383	354	336	310
Лисиця	24	30	38	50
Бобер	90	91	87	93
Куниця	96	94	95	97

У період воєнного стану особливо небезпечним для диких тварин стало обмеження на регулювання чисельності хижаків у мисливських угіддях, що спричинило зростання популяції лисиці на 40 %, порівняно з 2022 роком. Такий рівень чисельності лисиці може мати негативні наслідки для епізоотичної ситуації, зокрема сприяти поширенню небезпечних захворювань, таких як сказ.

На території ТОВ «КЛУБ «КСК» охорону мисливських угідь забезпечують єгері, які регулярно здійснюють рейди з метою виявлення порушень правил полювання та запобігання браконьєрству.

3.4. Оптимальна ємність мисливських угідь ТОВ «КЛУБ «КСК»

Досягнення оптимальної чисельності тварин є одним із ключових завдань мисливського господарства. Перевищення встановленого рівня густоти популяцій є небажаним, оскільки це спричиняє виснаження кормових ресурсів, що, у свою чергу, веде до загибелі або міграції тварин. Оптимальна ємність господарства, тобто допустима кількість тварин на 1000 га угідь, визначалася для кожного типу, підтипу й виду мисливських угідь шляхом обстеження їх площі та оцінки наявної кормової бази (табл. 3.8.- 3.9.).

Таблиця 3.8.

Розподіл площі угідь ТОВ «КЛУБ «КСК» по категоріям цінності для основних видів тварин

Види тварин	Площа стації мешкання, га	% класу бонітету					Розрахований середній бонітет
		I	II	III	IV	V	
Лось	19138,0	14,1	43,3	12,2	10,4	20	2,79
Олень	19510,5	5,2	12,1	50,2	31,1	1,4	3,11
Козуля	19522,5	5,2	13,2	50,1	30,1	1,4	3,09
Кабан	19510,5	3,7	11,5	24,1	60,7	0	3,42
Заєць	5541,1	8,6	4,1	29,9	56	1,4	3,38

Отримані результати зіставлялися з науковими джерелами, на основі яких робилися висновки про господарсько-допустиму щільність основних видів мисливських тварин. Для розрахунків бралися орієнтовні показники оптимальної щільності та середні значення бонітету угідь у природних зонах, наведені в «Настановах з упорядкування мисливських угідь», Київ, 2002.

Таблиця 3.9.

**Оптимальна щільність та оптимальна чисельність основних видів
мисливської фауни у ТОВ «КЛУБ «КСК»**

Види тварин	Площа стації мешкання, тис.га	Оптимальна щільність, гол/1000 га	Оптимальна чисельність
Лось	19138	3,5	67
Олень	19510,5	4,9	96
Козуля європейська	19522,5	15,5	303
Кабан дикий	19510,5	3,0	59
Заєць-русак	5541,1	17	92

3.5. Розрахунок річного приросту поголів'я мисливської фауни у ТОВ КЛУБ «КСК»

Планове вилучення мисливських тварин здійснюється з урахуванням динаміки чисельності популяції мисливської фауни.

У зв'язку з необхідністю суворого регулювання використання мисливських тварин здійснювали розрахунки обсягів їх вилучення з урахуванням оптимальної та мінімально допустимої щільності мисливської фауни на 1000 га угідь. Навіть за незначної чисельності дозволяється розпочинати експлуатацію мисливських тварин лише за умови досягнення популяціями рівня не нижче мінімальної щільності.

Орієнтовний приріст чисельності основних видів мисливської фауни з урахуванням мінімальної та оптимальної щільності цих видів, а також відсотка вилучення тварин у процесі їх експлуатації в мисливському господарстві ТОВ КЛУБ «КСК», наведено в таблиці 3.10.

Таблиця 3.10.

Орієнтовний річний приріст поголів'я та обсяги експлуатації мисливських тварин в угіддях ТОВ КЛУБ «КСК»

Основні види мисливської фауни					
Експлуатація мисливських тварин		Козуля	Олень	Кабан	Засць
Рік 2025					
Чисельність тварин після сезону полювання		300	205	180	310
Приріст поголів'я	%	15	15	30	25
	голів	45	30	54	77
Чисельність з урахуванням приросту поголів'я		345	235	234	387
Площа стацій перебування, тис.га		19522,5	19510,5	19510,5	5541,1
Щільність на 1000 га	Фактична, гол.	17,67	12,04	11,99	69,84
	Оптимальна, гол.	15,5	4,9	3,0	17,0
	Мінімальна за якої дозволяється полювання	8,5	3,6	3,0	15,0
Ліміт використання відстрілу	%	12,2	12,8	23,1	19,9
	голів	42	30	54	77
Чисельність після сезону полювання		303	205	180	310
Оптимальна чисельність		303	96	59	92

3.6. Комплекс біотехнічних заходів у мисливських угіддях

ТОВ КЛУБ «КСК»

Для покращення санітарно-епідемічного стану у мисливських угіддях егерська служба здійснює контроль чисельності лисиці відповідно до виданих дозволів на відстріл хижих і бродячих тварин (табл. 3.11.).

З метою профілактики сказу у весняний та осінній періоди в мисливських угіддях здійснюють пероральну імунізацію хижаків (лисиці) шляхом розкидання вакцинних принад. Важливим аспектом є забезпечення рівномірного розповсюдження вакцини по всій території мисливських угідь з урахуванням місць перебування хижаків.

Таблиця 3.11.

Добування хижаків у мисливських угіддях ТОВ КЛУБ «КСК»

Вид тварин	Кількість відстріляних по роках	
	2024 (4 квартал)	2025
Вовк	-	-
Лисиця	15	72
Бродячі собаки	2	20
Бродячі коти	5	12

Щороку дегельмінтизацію місць підгодівлі диких тварин здійснюють двічі: за 1-2 тижні до початку зимової підгодівлі та через 1-2 тижні після її завершення. Годівниці й солонці знезаражують 40% розчином формаліну. Територію, прилеглу до солонців і годівниць, обробляють 3% розчином хлорного вапна, окремі ділянки посипають суперфосфатом і, за можливості, перекопують. Залишки кормів та накопичені екскременти підлягають спалюванню.

Забезпечення мисливської фауни кормами та біотехнічними спорудами в угіддях ТОВ КЛУБ «КСК»

Безумовно, повністю убезпечити тварин від несприятливих кліматичних явищ неможливо, однак за умови раціонального ведення мисливського господарства можна суттєво знизити негативний вплив як природних, так і антропогенних чинників. З цією метою в ТОВ «КЛУБ «КСК» реалізують

комплекс біотехнічних заходів, спрямований на поліпшення умов існування тварин у найбільш критичні періоди їхнього життєвого циклу, зокрема в осінньо-зимовий період та під час розмноження.

Розрахунок максимальної потреби в кормах на зимовий період для забезпечення рохрахункової чисельності мисливських тварин в угіддях наведено в таблиці 3.12.

Таблиця 3.12.

Максимальні норми заготівлі кормів на зимовий період для основних видів мисливської фауни ТОВ «КСК «КЛУБ»

Види кормів		Разом	Види тварин			
			Олень	Козуля	Кабан	Засць
Сіно, кг	норма		40	10	-	1
	обсяги	6962	3840	3030	-	92
Пучки з гілок, шт.	норма		50	20	-	-
	обсяги	10860	4800	6060	-	-
Зерно, кг	норма		20	15	30	-
	обсяги	8235	1920	4545	1770	-
Коренеплоди, кг	норма		60	30	100	2
	обсяги	20934	5760	9090	5900	184
Кукурудза в качанах, шт.	норма		40	20	80	2
	обсяги	14804	3840	6060	4720	184
Снопки зернові, шт.	норма		-	-	-	5
	обсяги	460	-	-	-	460

Потребу в біотехнічних спорудах в угіддях мисливського господарства ТОВ «КСК «КЛУБ» подано в таблиці 3.13.

Ці заходи передбачають організацію систематичної підгодівлі, облаштування та утримання годівниць і солонців, створення захисних і кормових угідь, а також регулювання чисельності хижих видів. У сукупності це сприяє підвищенню стійкості популяцій мисливських тварин, збереженню їх оптимальної чисельності та покращенню загального екологічного стану мисливських угідь.

Таблиця 3.13.

**Кількість біотехнічних споруд в угіддях ТОВ «КСК «КЛУБ» для основних
видів мисливської фауни**

Види кормів		Види тварин				
		Лось	Олень	Козуля	Кабан	Засць
Годівниці	норма	-	1/10	1/20	1/10	-
	обсяги	-	10	15	6	-
Солонці	норма	2/10	1/10	1/20	1/10	1/20
	обсяги	14	10	15	6	5
Штучні водопої	норма	-	1/10	1/20	1/10	-
	обсяги	-	10	15	6	-
Підгодівельні майданчики	норма	-	-	-	-	1/20
	обсяги	-	-	-	-	5

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Загальна площа мисливських угідь ТОВ КЛУБ «КСК» становить 19859,5 га.

2. Лісові угіддя займають 98% території господарства: змішаний – 35,3%, хвойний – 46,6% (ялина – 0,24%), листяний – 11,9%. Орні землі – 0,5%, луки – 1,7%, болота – 2,4%, водойми – 0,06%, непридатні для мисливства землі – 1,7%.

3. У мисливських угіддях середній клас бонітету становить: для лося звичайного – 2,79, оленя благородного – 3,11, козулі європейської – 3,09, кабана дикого – 3,42, зайця-русака – 3,38. Захисні й кормові властивості угідь забезпечують умови для існування лося, оленя та козулі, як основних видів мисливської фауни.

4. Мисливські угіддя для кабана складаються з 11,5% - добрих, 24,1% - середніх та 60,7% - з поганими кормовими та захисними властивостями. За таких умов чисельність популяції дикого кабана в ТОВ «КЛУБ «КСК» становить 180 особин, що дозволяє здійснювати добування до 54 особин на рік, відповідаючи річному приросту.

5. Експлуатація зайця русака у господарстві можлива, проте мисливські угіддя не забезпечують належних умов для його існування. Через це необхідно регулярно проводити біотехнічні заходи. Завдяки орним землям, лукам і сільгосподарським угіддям чисельність популяції утримується на середньому рівні – близько 310 особин, що дозволяє її експлуатацію.

6. У 2021-2024 роках чисельність ратичних у мисливських угіддях залишалася здебільшого стабільною: популяції лося та кабана поступово зростали, чисельність оленя зменшувалася, а козулі залишалася відносно стабільною. Обліки показали, що чисельність тварин дозволяє раціональне добування та підтримання оптимального рівня популяцій.

7. Чисельність лисиці значно зросла через заборону полювання під час воєнних дій, що підвищує ризики інфікування мисливської фауни сказом.

8. При складанні плану експлуатації для кожного виду мисливських тварин слід визначати напрямок подальшого ведення господарства, підтримуючи наявну чисельність до моменту її можливого зростання або скорочення. План рекомендується щорічно уточнювати з урахуванням фактичної чисельності популяцій.

9. При експлуатації ратичних тварин потрібно враховувати загибель підранків під час полювання, оскільки ігнорування цього призведе до значного завищення обсягів добування.

10. Ведення господарства щодо ратичних тварин потребує боротьби з хижими звірами та браконьєрством, які завдають значних втрат поголів'ю, насамперед знищуючи молодняк. Регулювання росту чисельності популяцій здійснюють залежно від конкретних умов, зокрема після перевищення щільності 50 особин на 1000 га, впливаючи на статеву структуру популяції, посиленням відстрілом самок для оптимізації співвідношення статей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми мисливських господарств Житомирської області / С.В. Іщук, А.О. Коваль, Д.О. Шлапак, Л.В. Бездітко // матер. 78 Всеукр. наук.-практ. студ. конф. «Науковий пошук молоді для сталого розвитку ліс. комплексу та сад.-парк. госп.». Київ : Вид-во НУБіП України, 2024. С. 73-74.
2. Бездітко Л.В. Проблеми розвитку мисливського господарства в умовах воєнного стану. Мисливське господарство: Традиції. Досвід. Нові горизонти: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. Житомир, 2025. С. 75-77.
3. Бондаренко В.Д., Делеган І.В., Соловій І.П. Облік диких тварин. Практичні рекомендації. Львів, 1989. С. 1-65.
4. Бондаренко В.Д. Про сучасний стан і тенденції розвитку мисливського господарства України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 80-річчю з дня народження П.С. Пастернака. Івано-Франківськ : Вид-во Екор, 2005. С.69-71.
5. Бондаренко В.Д., Різун Е.М. Актуальні питання стану і ведення мисливського господарства в Україні та можливі напрями їх вирішення. *Наукові праці Лісівничої академії наук України*. 2016. Вип. 14. С. 180-184.
6. Волох А.М. Проблеми управління ресурсами мисливських тварин в Україні. Збірник матеріалів II-го Всеукр. з'їзду екологів з міжнародною участю. Вінниця, 2009. С.196-198.
7. Власюк В.П. Особливості планування чисельності основних видів мисливських тварин. Міждисциплінарні наукові дослідження : особливості та тенденції : матеріали Міжнар. наук. конф. Чернігів : МЦНД. 2020. С.18-19.
8. **Галушко Б. О.** Основні біотехнічні заходи в мисливських угіддях ТОВ «КЛУБ «КСК». Ліс, наука, молодь : матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф. Житомир: Поліський національний університет, 2025. С. 37-38.

9. Гонта О. Європейський досвід ведення мисливського господарства: перспективи для України. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2019. №3 (19). С. 113–125.
10. Данилюк Л.Р. Мисливські природні ресурси як об'єкти екологічного права. Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 5. С. 177-181.
11. Данилюк Л. Правовий режим мисливських природних ресурсів за законодавством України. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 12. С. 121-125.
12. Данилюк Л.Р. Мисливське господарство: поняття, особливості, завдання та функції. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2014. Вип. 34. С. 241-250.
13. Дейнека А.М., Бурмас В.Р. Стан і перспективи розвитку мисливського господарства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.13. С. 78-94.
14. Делеган І.С., Делеган І.І. Особливості організації ведення мисливського господарства у Словаччині. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24. С. 52-57.
15. Делеган І.В., Чернявський М.Ф. Перспективи розвитку мисливського господарства в Закарпатті. Фоліант, Івано-Франківськ, 2007. 158 с.
16. Динаміка популяцій і аналіз чинників, що впливають на чисельність хижих і копитних на сході України / І.О. Смірнова // *Вісник Запорізького національного університету*. Серія «Біологічні науки», 2011. № 1. С. 62-69.
17. Домніч В.І., Смирнова І.О., Домніч А.В. Зміна чисельності та антропогенне навантаження на оленячих і псових тварин в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. Львів. 2010. Вип. 20.5. С. 8-19.
18. Євтушевський М. Н. Мисливські тварини України на волі та в вольєрах : монографія. Черкаси : Вертикаль, 2012. 376 с.

19. Жмуд М.Є. Ресурси мисливських ссавців та шляхи їх раціонального використання. Біорізноманітність Дунайського біосферного заповідника, збереження та її управління. Київ : Наук. думка, 1999. С. 247-252.

20. Коваль А.О. Чисельність диких тварин в мисливських угіддях ТОВ «Мисливський клуб “Романівський”». Ліс, наука, молодь: матер. XII Всеукр. наук.-практ. студ. конф.. Житомир: Поліський національний університет, 2024. С. 82-83.

21. Лебедєва Н.І., Петриненко В.В. Методи обліку мисливських тварин. Конспект лекцій. Запоріжжя: ЗНУ, 2008. 62 с.

22. Лебедєва Н.І., Петриченко В.В. Біотехнія. Навчально-методичний посібник до лабораторних робіт. Запоріжжя: ЗНУ, 2008. 90 с.

23. Муравйов Ю.В., Хоєцький П.Б. Аналіз ведення мисливського господарства та шляхи підвищення його ефективності. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011, т. 21, № 1. С. 23-29.

24. Муравйов Ю.В. Планування мисливсько-господарської діяльності як інструмент реалізації екологічної та лісової політик. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2006, т. 16, № 2. С. 38-41.

25. Настанова з упорядкування мисливських угідь. Київ : Вид-во Держкомлісу України, 2002. 113 с.

26. Новіцький Р.О., Домніч В.І. Основи мисливствознавства : навч. посібник. Д.: Артлогос, 2011. 72 с.

27. Новіцький В.П. Мисливські ресурси агроландшафтів України: стан та проблематика управлінням (на прикладі лісостепової зони) : монографія / В. П. Новицький. Київ : УкрДГРІ, 2020. 221 с.

28. Пахомов О.Є., Кульбачко Ю.Л. Визначення складу тварин за їх слідами у виробничій та науковій практиці : навч. посібник. Д.: РВВ ДНУ, 2004. 52 с.

29. Петриченко В.В. Типологія мисливських угідь : навчальний посібник. Запоріжжя: ЗНУ, 2009. 110 с.
30. Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 22.02.2000 р. № 1478-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14>
31. Проект організації і ведення мисливського господарства ТОВ «КЛУБ «КСК» Радомишльське лісництво, 2012. 210 с.
32. Пронька В. С., Черкашина М. К. Проблема браконьєрства в Україні. Розвиток наукової думки постіндустріального суспільства: сучасний дискурс : матеріали міжнар. наук. конф.. Миколаїв : МЦНД, 2020. С. 116-119.
33. Регулювання чисельності хижих тварин у мисливських господарствах / **Галушко Б.А.**, Гльоза О.М., Коленчак В.В., Комінарець О.Г., Сорока А.В. // Мисливське господарство: Традиції. Досвід. Нові горизонти: матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції. Житомир, 2025. С. 71-72.
34. Різун Е. Облік мисливських звірів у мисливських угіддях (огляд методик). *Novitates Theriologicae. Pars 10* (2017). С. 121-132.
35. Рудишин М. П., Мурський Г. М., Татарінов К. А. Раціональне ведення мисливського господарства. Львів : Каменярь, 1987. 184 с.
36. Сучасні виклики та тенденції розвитку мисливського господарства в Україні / Гльоза О.М., **Галушко Б.А.**, Комінарець О.Г., Коленчак В.В., Сорока А.В. // Мисливське господарство: Традиції. Досвід. Нові горизонти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Житомир, 2025. С. 73-74.
37. Томин О.О. Принципи державного управління в галузі мисливства та полювання в Україні. Університетські наукові записки: часопис Хмельницького університету управління та права. 2009. № 1(29). С. 203-205.
38. Хоєцький П.Б. Мисливствознавство : навч. посібник / П.Б. Хоєцький. Львів: Сполом, 2006. 112 с.

39. Хоєцький П.Б. Практикум з мисливствознавства. Львів : Сполом, 2007. 64 с.
40. Хоєцький П.Б. Вплив кліматичних чинників на чисельність мисливських звірів. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. Вип. 19. С. 239-244.
41. Хоєцький П.Б., Похалюк О.М. Мисливське господарство країн Європи. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Т. 24, №8. С. 42-52.
42. Шатило А.А., Васькевич Н.А., Герасимчук В.А. Стан ведення мисливського господарства на території Житомирської області. *Науковий пошук молоді для сталого розвитку лісового комплексу та садово-паркового господарства» : тези доповідей 77 Всеукр. наук.-практ. конф. Київ, 2023. С. 96.*
43. Шейгас І.М. Особливості та перспективи розвитку мисливського господарства України у період реформування галузі. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2006. Вип. 16.3. С. 47-52.